

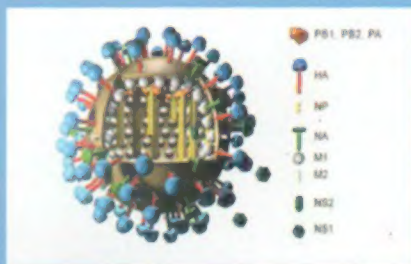
گوشتی بهراز

له روانگه‌ی زانست و ئاینه‌کانه‌وه
منتدی إقرأ الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

ئاماده‌کردنی
د. پێشنیار محمد عطا

قایروسی نه‌نفلوه‌نزای بهراز

گوشتی به راز له روانگهی زانست و نایینه‌کانه‌وه

ناماده‌کردنی: د. د. پیشنیار محمد عطا

سلیمانی ۲۰۰۹

چاپ — یه‌که‌م

پېښاسی کتیب:

ناوی کتیب: گوشتی بهراز له روانگهی زانستو نایینه‌کانه‌وه

ناماده‌کردنی: د. پېښیار محمد عطا

بابه: زانستی

چاپخانه: چاپخانه‌ی سایه

تیراژ: ۱۰۰۰

ژماره‌ی سپاردن (۱۶۲۸) سالی ۲۰۰۹ و وزارت‌ی روښن‌بیری پېندراوه

پېړست

لایمړه	بابهت
۵	پیشه کی
۶	کورته پهک دهر باره ی بهراز
۹	نهو ناین و باوهرانه ی که گوشتی بهرازیان حهرا م کردووه
۱۶	پیکهاته ی گوشتی بهراز و زیانه کانی خواردنی له لایم
۲۰	هنديک له نه خوشیه گوازاو ده کانی نیوان بهراز و مروقه
۲۰	نه خوشی په مشه خوریه کان
۲۰	نه خوشیه به کتیریایی په کان
۳۷	نه خوشی په فایروسیه کان
۴۰	نه خوشی په که پرووی په کان
۴۱	به کار هینانی روئی بهراز له خواردنه مهنی و به ره مه پیشه سازیه کاندا
۴۳	هنديک زارواه که نامازه به بهراز یان به ره مه کانی دهکات
۴۵	هنديک له خواردنه مهنی و پیشه سازیه کانی که له بهراز ناماده کړیت
۴۷	سهرچاوه کان

پیش-سەھى

مەبەست لە ئامادە کردنى ئەم بابەتە ووشيار کردنەودى خەلگىيە بە ھەندىك لە ھۆکارە زانستىيەکانى حەرام کردنى خواردنى بەراز و ئاشناپوونە بەو نەخۆشى يانەى (نەخۆشى يە مروژەليەکان) گە لە بەرازەودە دەگوازىتەووە بۆ مروژە ھەرچەندە کاتىك خواى مېھرەبان خواردنى گۆشتى ئەم ئازەلە حەرام دەگات ئەوا پىويستى بە ھىچ لىكۆلینەوھىيەك نى يە بۆ دۆزىنەوھى ھۆکارەکانى ئەم حەرامکردنە بەلگە پىويستە بەبى ھىچ سەرپىچىيەك ھەمانەکانى چىيەجى بکەين چونکە بەراستى ھەر ئەو سەرچاوەى زانست و زانینە، ئەو زيانانەى گە بەھوى خواردنى گۆشتى بەرازەو توشى مروژە دەبىت چەند سەدەيەكى پىويست بووود تا مروژايەتى دۆزىويەتەووە ئەگەر مروژەکانى سەدەکانى رابردوو پرسىيان بکەردايە بۆچى ئەم گۆشتە حەرامە ئەوا وەلاميان دەست نەدەگەوت چونکە زانست لە وسەردەمانەدا نەگەيشتبووود ئەو ناستەى گە وەلامى پىبىت بۆ پرسىيارەگان، ئەى ئەبىت چەند نەخۆشى و زيانى تىرش ھەبن گە لە سەدەکانى داھاتوو دا لىکدانەودى زانستى بۆ دەگىت لەوانەشە ھەتا زيان تەواو دەبىت مروژايەتى نەتوانىت ھەندىك ھۆکارى تر بدۆزىتەووە،بەلام دەبىت لەو دۇنيابىن گە حەرام کردنى خواردنى ئەم ئازەلە بەبى ھۆنى يە و ھۆکارەکانىشى لە زانستى خواى زانا و دانا دايە و ھەندىكى درک پى دەکەين و لەوانەيە ھەندىكى تىرى درک پى نەکەين .

د. پىشنيار محمد عطا

بەكالۆريۇس لە بىزىشكى و نەشتەرگەرى فېتېرنەرى

دبلىۋى بالآ لە مۆلىكپولەر مايكرۇبایۆلۇجى

كورته يەك دەر بارەى بەراز

بەراز ئازەلىكى گۆشتخۇر و گياخۇرد (omnivores) كە لە
پيسترين جيگەدا دەلەوهرپيت و ناتوانيت خواردنى پيس و پاك
لەيهكتر جيا بكا تەوہ هەر شتيك لە بەر دەميداييت ديخوات وەك
زبل و خواردەمەنى وگۆشتى بۆگەن بەچكە بەرازى تۆپيوو و
مشك و جرج و قور و چلپاو و پيسايى مرؤف تەنانەت پيسايى
خۇيى و بەرازى تريش هەندىك جار مەترسى بۆ سەر مرؤفیش
هەيە، هەندىك راپورت باس لەوہ دەكەن كە بەراز مندالى پارچە
پارچە كرددوہ و خواردويەتى .

بەگويرەى ئەو ژينگەيەى كە بەراز تيادا دەزى و ئەو خواردنەى
ديخوات وەك كىلگەيەكى ليئاتووہ بۆ زۆربەى مشەخۇر و بەكتريا و
فايرۆسەكان هەروەك وەسف دەكرىت بە زبلدانىك كە لەسەر
چوار پى دمروات و نەخۇشى بۆ مرؤف دەگوازي تەوہ .

چەندىن ھۆرمۇن و چەورى و ماددەى ترى زيان بەخش لە
پىنكەتەى گۆشتى بەراز دا بەدى دەكرىت كە زيان
بەتەندرووستى مرؤف دەگەيەنيت، هەروەھا ئەم ئازەلە بەر
پرسىيارە بەگواستنەوہى ۵۷ نەخۇشى مرؤژەلى (نەخۇشيە
گوازاراوەكانى نيوان مرؤف و ئازەل) كە ۳۲ نەخۇشيان بە ھوى
مامەلەى راستەوخوى مرؤفەوہ دەگوازي تەوہ وە ۲۸ نەخۇشى

تېرىش بەھۇي پېس بوونى ژىنگەي مروفەو و زياترلە ۱۶
نەخۇشى دېكە بەھۇي خواردنى گوشتى بەرازدو دەگوازىتەو و بۇ
مروفە . ئەم نەخۇشىە گوازراوانەش پېكھاتوون لە ۳۰ نەخۇشى
مشەخۇرى و زياتر لە ۱۵ نەخۇشى تر بەھۇي بەكتىرياو و ۸
نەخۇشى فاىرۇسى (كە گرنگىزىنيان ئەنفلوئەنزى بەرازد) و
ھەروەھا ۲ نەخۇشى تر كە ھۆگارى كەروەكانەو .

ئەگەر پىرسىار بىكرىت كەواتە بۇچى بەراز بەخىو دەكرىت ؟ لە
وئەلامدا :

بەراز لەتەمەنى ۰.۴ مانگى دا تواناى ئاوس بوونى ھەيە وە ھەموو
۲۱ رۇژ جارىك مېيەكان ئامادە دەبن بۇ جووت بوون وە ماوہى
ئاوس بوون ۲ مانگ و ۲ ھەفتەيە وە ھەر مالمۇسىك بە يەك جار ۲ .
۱۲ بېجىووى (بەلخ) دەبىت بەم شىوہيە لەماوہى سالىكدا ۲ جار
مالمۇس ئاوس دەبىت واتە لەماوہى سالىكەدا بەتېكرا ۱۵ ۳۰
بەچكەي دەبىت ,

بەراز زۇر بە خىرايى گەشە دەكات بەھۇي بوونى رېژمىەكى زۇر
لە ھۆرمۇنى گەشە (growth hormones) لە لەشى دا بە
جۇرىك لەكاتى زايىنى دا ۲ كىلوگرامە لەماوہى ۶ مانگ دا ۵۰ جار
كىشى زياد دەكات تا دەكاتە ۱۱۲ كىلوگرام, ئەگەر بەراوردىك لە
نيوان بەخىوكردىنى مەر و بزىن و بەرازدا بىكەين دەبىنين كە لە
سالىكدا ۲۰۱ كار و بەرخى دەبىت واتا ئەگەر كەسىك ۱۰۰ مەرى

ھەيىت لەكۆتايى سالەكەدا رانەكەى دەيىتە ۲۰۰ سەر بەلەم ئەگەر
 ۱۰۰ بەرازى ھەيىت ئەوا بەرھەمەكەى دەيىتەزىاتر لە ۲۰۰۰ سەر
 ئەمە جگە لەوھى كىشى ھەرمەپنك ئەو پەرەى ۵۰ كىلۇگرامە
 بەلەم ھەر بەرازىك نزيكەى ۱۰۰ كىلۇگرامە.

واتا ۲۰۰ مەر \times ۵۰ كىلۇ گرام = ۱۰,۰۰۰ كىلۇ كىشى زىندوو

۲۰۰۰ بەراز \times ۱۰۰ كىلۇ گرام = ۲۰۰,۰۰۰ كىلۇ كىشى زىندوو

ئەمەش وەلامى ئەو پىرسىارەمان دەداتەوہ كە بۆچى بەراز بەخىو
 دەكرىت لەگەل زانىنى ئەو ھەموو زيانانەى كە ھەيەتى.

/

ئەو ئاين و باومرانهى كه گوشتى بهرازيان حەرام كردهوه

(۱) ئاينى ئىسلام

خوای گه‌وره گوشتى بهرازی له‌سه‌ر هه‌موو موسولمانيك حەرام كرده به چوار ئايه‌تى پيروژ كه له قورئاندا هاتووه:

۱- ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أَهْلَ بِهِ لغيرِ
اللهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
(البقرة ۱۷۲)

واته خوای په‌روم‌ردگار گوشتى مردارده‌وه بوو و خوین و گوشتى بهرازی له‌سه‌ر حەرام كرده‌وون هه‌روه‌ها حەرامه هه‌ر مالائيك ناوى كه‌سيكى ترى لى به‌ئيريت له‌كاتى سه‌رپیدا جگه له خوا به‌لام نه‌گه‌ر كه‌سيك پيوستى ناچارى كرد بى‌زياده‌ده‌وى و له‌سنوور دهرچوون نه‌وا گوناخى له‌سه‌ر نيه وه خوا ميهره‌بان و به‌خشنده‌يه.

۲- ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أَهْلَ لغيرِ الله
به فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
(النحل ۱۱۵)

واته خوائ پهرودردگار گوشتی مرداره‌ود بوو و خوین و گوشتی به‌رازی له‌سهر حه‌رام کردوون هه‌روه‌ها حه‌رامه هه‌ر مالاتیك ناوی كه‌سیكى تری لی بهینریت له‌کاتی سه‌ربیدا جگه له خوا به‌لام نه‌گهر كه‌سیك پیویستی ناچاری کرد بی زیاده ره‌وی و له‌سنوور دهرچوون نه‌وا گوناحی له‌سهر نیه وه خوا میهره‌بان‌ه به‌حشده‌یه.

۳- ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ لغير الله به
وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا
ذَكَيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فَسَقَ الْيَوْمَ
يُنْسِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ
دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي
مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

(المائدة ۲)

واته خوائ پهرودردگار گوشتی مرداره‌ود بوو و خوین و گوشتی به‌رازی له‌سهر حه‌رام کردوون هه‌روه‌ها حه‌رامه هه‌ر مالاتیك ناوی غه‌یری خوائ لی بهینریت له‌کاتی سه‌ربیدا هه‌روه‌ها مالاتی خنکاو نه‌وه‌ش كه‌به‌نازارو لی‌دانه‌وه مردار ده‌بیته‌وه نه‌وه‌ش كه ده‌كه‌ویته خواره‌وه نه‌وه‌ش كه‌به لی‌دانی مالاتیكى تر مردار بوو‌بیته‌وه نه‌وانه‌ش كه درنده په‌لاماری دابن و لی‌یان خواردبن

هه موياڻ حه رامن (هه موو نهو حالاتانه گهر به چه قودا بگهن
 حه لائن) هه تا کو تايي ثايه ته که

٤- ﴿ قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ
 يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أَمَّا أَهْلُ الْغَيْبِ
 اللَّهُ بِهِ فَمن اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

(الانعام ١٤٥)

واته نهى محمهد (صلى الله عليه وسلم) پييان بلى :من
 نابينم له ودى که وه حيم پيکراييت که هيچ خواردنيک حهرام
 کراوه له سهر نهو که سهى که بيخوات , مه گهر خواردنيکي
 مرداره وه بوو يان خوينيکي رژينراو , يان گوشتي به راز نه وانه
 ههر پيسن , يان حهرامه ههر مالاتيک ناوى که سيکي تری لى
 بهينريت له کاتي سهر برين دا جگه له خوا به لام نه گهر که سيک
 پيوستي ناچارى کرد بى زياده ردهوى و له سنوور دهرچوون نهوا
 گوناخى له سهر نى يه وه خوا ميهرديان و به حشندديه .

(۲) ئاينى جولهكه

تەورات (سەردەمى كۆن) يەككە لە كىتەبە ناسمانىيەكان كە خەوى
مىيەردىيان بۇ يەھۇدىيەكانى ناردووه وه تىايدا هاتووه كە گۆشتى
بەراز حەرامە، دەقەكەى بە زمانى عەرەبى :

« إن الخنزير من الحيوانات التي لا تجتر طعامها ، إنه غير
طاهر وينع بتاتا أكل لحما ، أو حتى لمسها إذا كان ميتا ، إنه
قذارة للإنسان . » (سفر ۱۱ - ۸ ، ۷)

واتە بەراز لەو نازەلانىيە كە گۆشتەكەى ناخورىت وه پاك نىه وه
بەهيچ شىوہىەك ناييت گۆشتەكەى بخورىت يان لىي بكةويت
نەگەر مردبىت ، بەراز گلاوه بۇ مروؤف .

(۳) ئاينى مەسىحى

لەسەر هەموو مەسىحىەك پىويستە كە گۆشتى بەراز نەخوات
چونكە بەگويرەى ئەو نامۆزگارىانەى كە لە ئىنجىل دا هاتووه
پىويستە كە باومەريان بە ئاينى پىشوو (سەردەمى كۆن) هەبىت
ودك باومەريان بە سەردەمى تازە هەيە وه بە گويرەى ئەودى
لە سەردەمى كۆن گۆشتى بەراز حەرامكراوه كەواتە لە دىنى
مەسىحىش دا حەرامە .

له انجيلى متى ٥: ٨ و ٩ هاتووه : (لا تظننوا اني جئت
لأنقض الناموس أو الأنبياء ما جئت لأنقض بل لأكمل فإني
الحق أقول لكم إلى أن تزول السماء والأرض لا يزول حرف
واحد أو نقطة واحدة من الناموس).

واته من نه هاتوونم له شهريعه ته كان و پيغه مبه ره كان كه م
بكه مه وه به لكو هاتووم ته واو كه ري نه وان بم , نه مهش نه وه
روون ده كاته وه كه بهرنامه كه ي حه زره تي عيسي ته واو كه ري
بهرنامه كه ي موسى پيغه مبه ره و هيچ جياوازيه كي ني يه .

پيويسته به دنيايي مه بروامان هه بيت كه خوي گه وره كاتي ك
شتي ك له سهر بهنده گاني حه رام ده كات نه وا به يه كساني گشتان دن
ده كات له هه موو ناي نه كاندا چونكه هيچ حيكمه تي ك له وه دانيه كه
خواردني به راز له ته ورات و هورناندا حه رام بيت به لام له نينجيل
دا حه لال بيت كه هه مويان له لاي نه يه ك خوي تاك و ته نيا وه
ني راون .

(٤) هندوس

شوين كه وتواني باومري هندوسي گوشتي به رازيان له سهر خويان
حه رام كردوه به شي وه يه كه نابيت به هيچ جوړي ك به كاري
به ينن به لام له باره ي خواردني گوشتي مانگا وه زور به ي روشنير و

خوینەواردەکان ئەتین هیچ دەقیکی کتییی موقەدەسی ھندوس نی
یە کە حەرامی کردبێت.

(۵) زەردەشت

ئاینی زەردەشت کە نزیکەی ۵۵۰ سال پێش زاین ھەبوو و تا
ئێستاش کەمینە یەک لە ھندستان شوینکەوتە ی ئەم ئاینەن
گۆشتی بەراز ناخۆن.

(۶) یەزیدی

بەپێی بیر و باوەڕەکانی یەزیدیەکان بەراز گلاو و خواردنی
گۆشتکەشی حەرامە .

(۷) سبتی

شوینکەوتوانی ئەم باوەڕە ھەندیک لە ڕەگەزە مەسیحیەکانی
نەوروپان لایان روون بووئەو کە لەتەوراتدا گۆشتی بەراز حەرام
کراو بۆیە گۆشتی بەراز لە خواردەمەنیەکانیاندا بەکار ناھێنن.

(۸) بوزى

گۆشتى بەراز لەسەر گشت شوپىنكە وتوانى ئاينى بوزى حەرامە
ھەرچەندە لاي بووزىيەكان كۈشتىن بەھەمموو شىۋەيك حەرامە
ئەمە كۈشتى ھەمموو زىندەواران و مىرووش نەگرىتەودە .

(۹) كۈنفۇشىوسى

ئەو سىنيانەي لە شوپىنكە وتوانى كۈنفۇشىوسىن گۆشتى بەراز لە
لايان حەرامە بەگوپىرمى ئەودەي كە لە كىتەبەكەياندا ھاتوود كە
بەدەق دەلىت نابىت بۇ ھىچ مەۋقەك دۈشتى بەراز و سەگ
بىخوات.

پېڅكاته‌ی گوشتی به‌راز و زیانه‌کانی خواردنی له‌لایه‌ن مرؤفه‌وه

۱. یه‌گیك له‌و هوکاره‌ زانستیانه‌ی که زیانه‌کانی به‌رازی تیادا پوون ده‌بیته‌وه پېڅكاته‌ی روونی به‌رازه‌ که له‌تیكرای یه‌ك کیلو گرام گوشتی به‌راز نیو کیلوگرامی چه‌وریه‌ ,جگه‌ له‌و چه‌وریه‌ی له‌ دمرو‌ی ریشاله‌ گوشتیه‌کان ژماره‌یه‌کی زور له‌ چه‌وری له‌ ناوخانه‌کانی به‌راز دایه‌ نه‌مه‌ش له‌گیانه‌وهرانی تردا نیه‌ نه‌م چه‌وریه‌ش به‌ به‌راورد له‌گه‌ل گیانه‌وهره‌کانی تردا بریکی زور ی کولیس‌ترولی زیان به‌خشی تیادایه‌ که مه‌زه‌نده‌ ده‌کریت به‌ ده‌ نه‌ونده‌ی نه‌و ریژه‌یه‌ی که له‌ گوشتی مانگادا هه‌یه‌ وه‌ کولیس‌ترولی زیان به‌خشیش ده‌بیته‌ هو‌ی ره‌ق بون و نه‌ستوربوونی بۆریه‌کانی خوین و به‌رز بوونه‌وه‌ی په‌ستانی خوین و جه‌لته‌ی دل هه‌روه‌ها کولیس‌ترول له‌ دیواری خانه‌کانی شیرپه‌نجه‌شدا هه‌یه‌.

۲. پروفیسور دکتور هالزه‌یتش باس له‌وه‌ده‌گات که به‌ تافیکردنه‌ود سه‌لینراوه‌ نه‌و که‌سه‌ی که زور پشته‌مه‌غزه‌ی به‌راز ده‌خوات مل و شان و پشتی چه‌وری زیاتر ده‌گرن وه‌ هه‌روه‌ها نه‌وانه‌ی گوشتی رانی به‌راز ده‌خون رانیان نه‌ستورتر ده‌بیته‌

نەۋدش لە بەر ئەۋىيە دوای ھەرسکردن چەۋرى بەراز وەك خۇى دەمىنئەۋە و لەو شۆينەدا جىگىر دەبىت كە لەبەرازەكە ھەبوۋە.

۲. مەرۇف توشى گىرغەكانى ھەرس دەبىت لە ئەنجامى خواردنى گۆشتى بەرازەۋە چونكە رۆنى بەراز درەنگ ھەرس دەبىت بۆيە ئەگەر گۆشتى مانگا بە ۳ كاتر مېر ھەرس بېت ئەۋا گۆشتى بەراز ۴ كاتر مېرى پىۋىستە بۆ ھەرس بوون.

۴. گۆشتى بەراز ھەندىك جار مەرۇف تووشى گىرغەكانى ھەسسىيەت و ئالۇش و بىرىنى گەدە دەكات چونكە گۆشتى ئەم ئازەلە بىرىكى زۆر ھىستامىن و ئىمپازۇلى تىدايە گەمەرۇف توشى خوران و ھەۋكردن (inflammation) و سوربونەۋە پىست دەكات بۆيە ھەندىك لەۋانەى كە تووشى نەخۇشەكانى خورانى پىست و ئازارى گەدە دەبنەۋە كاتىك ۋاز لەخواردنى بەراز دەھىنن لەۋا گىرغەكانە رىزگارىان دەبىت. ھەروەھا گۆشتى بەراز بىرىكى زۆر لە ھۆرمۇنەكانى گەشە كردنى تىدايە كەھاندەرى گەشەى نارىك و پىك و ھەندىك جار ھاندەرى گەشەسەندى خانەكانى شىرپەنجەيە و ھەۋەكردن .

۵. گەر پارچەيەك لەگۆشتى مەر و مانگا و بەراز لەبەر ھەتاۋ دابىرىت دەبىنن بەزوۋىي گۆشتى بەرازەكە بۆگەن دەكات پاشان مەر ئىنجا مانگا ھەندىك جار لەۋانەيە گۆشتى مانگا كە وشك بىتەۋە بى ئەۋەى بۆگەن بىكات , لىكەندەۋەى زانىستى بۆ ئەۋەى

كه گۆشتى بەراز ھەلگىرى رېژىمىيەكى زياترە لە مىكرۆب ئەودىيەكە
 گۆشتى بەراز بېرىكى كەمتر لە گلايكۇچىن تىيادايە بە بەراورد
 لەگەڵ ئەو گيانەورانەى گۆشتيان دەخوړيټ ، سودى گلايكۇچىن
 لەژياندا ئەودىيە بە كارلىكە كىمىيەكان دەگۆريټ بۆ شەكرەكان
 كە لەش وەك ووزد بەكارى دەھيټيټ وە لەپاش سەربرىنى
 گيانەوردەكە ھەندىك بەكترياي سوود بەخش ھەن *microflora*
 وەك *acidophilus* گلايكۇچىن دەگۆرپ بۆ ترشەكان بۆيە
 بەبېرىكى كەم پادەى ناوھندى ترشيټى لەش بەرز دەبيټەو كە
 دەبيټە ھۆى لەناو بردنى زۆربەى زەرى بەكتريكان (ھەتا
 ماومىيەكى ديارى كراو) بەلام لەبەر ئەودى گۆشتى بەراز بېرىكى
 كەمى لە گلايكۇچىن تىيادايە ئەم روداودش كەمتر روودەدات بۆيە
 گۆشتى بەراز ھەلگىرى رېژىمىيەكى زۆرى بەكتريايە و خيرا بۆگەن
 دەكات .

٦. چەورى بەراز زۆر بەخيىرايى دەئوكسيټ لە ھەوادا بۆيە دەبيټ لە
 خوار ١٤ پلەى سەدى ھەلبيگريټ بەبەراورد لەگەڵ چەورىەكانى
 تردا كە دەتوانرئ لەم پلەيەدا ھەلبيگريټ ھەروەك رۆنى بەراز
 (گۆشتەكەشى) خيرا تر بۆگەن دەكات چونكە دواى سەربرپىن
 رېژەى ٢% ترشەچەورىە سەربەستەكانى تىيادايە ، ئەمە جگە
 لەودى ئەم پيكتاتەيەى رۆنى بەراز زۆر زياتر لەلايەن

ريخۇلكانەود ھەلەدمەزىت و لە لەش دا كۆ دەبىتەو و دەبىتە
ھۆى قەلەوى و گىرەتەكانى.

۷. ھەندىك لە لىكۆلىنەومەكان دەرى دەخەن كە رۆنى بەراز كە
ھەلگىرى بىرىكى زۆر لە گۆگىردە ھۆكارى شىرپەنچەيە لە
ئەندامەكانى لەشى مەوۇف دا وەك كۆلۆن و پىرۇستات و مەمك و
پەنكرىاس و مىندالەدان و زراو.

۸. بەستەرە شانەكانى بەراز كە رىژەيكى زۆر پىكھاتەى گۆگىردى
(sulphuric acid), (sulphuric acid تىايە وەك), (mucous) دەبىتە ھۆى نىشتىنى ميوكەس (mucus) لە
ژىكان و كىركىراگەكاندا وە دەبىتە ھۆى ھەوكردىنى جومگەكان و
رۇماتىزم. بوونى ئەم رىژە زۆرەى گۆگىرد ئەو گىرەتە
رووندەكاتەو كە لەكۆندا ھەمىشە ئەو مەنچەلە گىنانەى كە
گۆشتى بەرازىيان تىدا كۆلۆو ھەمىشە بوونى ناخۇشيان لىھاتوود
بەھۆى بوونى گازى ھايدىرۇجىنى گۆگىرد (H_2S) ھەروەھا ئەو
پوون دەكاتەو كە لاكى بەرازى تۆپىو بوونى ناخۇشترە بە بەراورد
لەگەل ئەو گىيانەورانەى كە گۆشتيان دەخورىت.

هەندىك لە نەخۇشيە گوازاراوەكانى نىوان

بەراز و مروۇف

نەخۇشى يە مشەخۇريەكان

فاسيولەپسىس بوسكى *Fasciolepis buski*

مشەخۇريەكە لەناو ريخۆلە باريكە و گەدە و كۆلۆنى بەرازدا دەژى

بەشيكى قۇناغەكانى سوري ژيانى. لە قۇزاخەى ئاوى دا تەواو

دەكات پاشان مروۇف توش دەكات

نیشانەكانى لە بەرازدا : نیشانەيەكى تايبەتمەند و ناشكرای نيە.

نیشانەكانى لە مروۇف دا : سىچوونى بەردەوام، دروسكردى بىرىن

لەسەر رووپۇشى ريخۆلە، لاوازی و كەم خويىنى.

بەلھاريزيا Schistosomiasis

ئاوى مشەخۇر : شىستوسۇما جاپۇنيكەم *Schistosoma*

japonicum

بەرازو مروۇف يەككىن لەو زىندەومرانیە كە هەلگىرى ئەم

مشەخۇرمەن كەلە ناو بۆريە خويىنيەكانى هەناودا خۇيان جيگىر

دەكەن . مشەخۇرەكە بۆ تەواو كردنى سوري ژيانى پىويستى بە

قۇزاخى ناو ناو شەيە كەبەشېك لە سورى ژيانى لە وىندا تەواو دەكات پاش جەند قۇناخىكى گەشەكردن كرمۇكە گەپپى دەلىنن سىركاريا لە ناو ئاودا مەلەدەكەن دەتوانن كە لەنيوان پىستى تەنكى لەشەوە يا ن لەرىگەى دەمەوە بچنە ناو لەشەوە دوبارە بەخویندا دەروأت تا لە بۆرىە خوینیەكانى ھەناودا خۇيان جىگىر دەكەن. لەبەر ئەوۋى بەراز ھەزى لە خۇ گەوزاندن و خواردنە لە زەلكاۋ قور چلپاۋدا بۆیە ژینگەيەكى لەبار بۇ نەخۇشەكە دروست دەبىت لەنيوان مروۇف و بەراز و قۇزاخە ئاویەكاندا .

نىشانەكانى لە بەرازدا : لاۋازى , كەم خوینی , لەكاتى سەختى نەخۇشى يەكەدا بەمردن كۆتايى دىت.

نىشانەكانى لە مروۇف دا : مشەخۆرەكە تا دەگاتە شوینی جىگىرى خۇى بەناو ھەندىك لە ئەندامەكانى لەشدا دەروأت بۆیە بەگوپرەى ژمارەى مشەخۆرەكان و ئەو ئەندامەى كە پىادا تىدەپەرپىت نىشانەكان دەگوپىت بۇ نمونە كاتىك بە دىرگە پەتكە و دەمارەكاندا دەروأت توشى ئىفلىجى و مردن دەبىت.

گرى شىرتى بەراز Pork tapeworm

ناوى مشەخۆر: تىنيا سۇليوم *Taenia solium*

مشەخۆرەكە نىزىكەى ۵۲ م دەبىت لەدرىژىدا لەرىخۆلە بارىكەى مروۇف دا دەزى كاتىك ھىلكەى ئەم كرمە لەگەل پاشەرۇدا

دېتەدمرى. ئەم ھېلكانە لەگەل خواردنى پېس بووى بە پاشەپرۇى مەرۇف دەجىتە ناو گەددى بەرازمەد پاشان لەرىخۆلە كاندا دەتروكىت وكرمۆكەى چالاك دېتەدمرەود و دىوارى رىخۆلە كون دەكات و لەرېگەى خوينەود بۆ ماسولكەكانى بەراز دەگوازىتەود ولەویدا جىگىردەبن و تورەكە كرمى پچوك دروست دەكەن . كاتىك كە مەرۇف گوشتى باش نەكولایى بەراز يان بەرھەمەكانى گوشتى بەراز دەخوات كە زۆرجار بە پلەيەكى گەرمى كەم نامادە دەكرىت ئەوا ئەو كرمۆكانە لەناو گەدەدا چالاك دەبن دوبارە دەبنەود بە كرمى ھەراش.

ھەندىك جار پاش ئەوەى مەرۇف گىرۆدەى ئەم مشەخۆرە دەبىت لە رىخۆلەى دا لەوانەيە لەرېگەى خواردنى پېس بوو بە ھېلكەى كرمەكە كەسانى تر يان خۇى توشى تورەكە كرمى گوشتى بەراز *Cysticercus cellulosae* بكەن كە بۆ ماوەيەكى زۆر لە ماسولكەكان , جگەر , سى يەكان , چاۋ, دل يان مېشكى مەرۇف دا دەمىنىتەود.

نیشانەكانى لەبەرازدا: نیشانەكانى لەبەرازدا دەرناكەوئىت بەلام گەر بەرپىژەيەكى زۆر تورەكە كرمى گوشتى بەراز لە ماسولكەكانىدا ھەبوو ئەوا توشى رەق بوونى ماسولكەكانى دەكات. نیشانەكانى لەمەرۇفدا:

۱. كاتىك مرقۇق تۈۈشۈ كرمى شەراش دەبىت لە رىخۇلدا نىشانەكانى
برىتىيە لە سى ئىشە، سىچۈۈ، قەبىزى ، ئائىرامى، لاۋازى،
كۆمەخۇرئ، ھاتنە دەرەۋە پارچەكانى كرمەكە لە كۆمەۋە.
۲. كاتىك مرقۇق تۈۈشۈ تۈرەكە كرمى گۆشتى بەراز دەبىت
نىشانەكانى دەگۆرۈت بەگۆرەى نەۋ جىگەيەى كە تۈرەكە
كرمەكە تىادا جىگىر بوۋە لەۋانەيە تۈۈشۈ شىتى ، ئازارى
رۇماتىزىمى، گۆرۈۋون، يان مەردن بىت.

كرمى بازىيە (ئەسكارس) Round worm

كرمى ئەسكارس بەراز *Ascaris suum* بەگەۋەردەترىن
كرمەكانى ناۋ كۆنەندامى بەراز دادەنرىت كە دىرۈيەكەى دەگاتە
۴۰۰۲۰ سم ۋە يەككە لەۋ شە خۇرانەى كە بۇ مرقۇق دەگۈزۈرۈتەۋە
كاتىك كە ھىلكەى كرمەكە لەگەل پاشەرۇدا دىتە دەرئ ۋە
دەتروكىت لەرىگەى خۇراكى پىس بوۋەۋە دەچىتە ناۋ لەشى
مرۇقەۋە، بەزۈربەى ئەندامەكانى لەش دا دىۋات ۋەك رىخۇلە ۋ
جگەر ۋ دەمارەكانى خۇيىن ۋ پەنكرىاس ۋ گۈرچىلە ۋ سى يەكان
ۋ بۇرى ۋ بۇرىچكەكانى ھەۋا دۈجار لە رىخۇلەدا جىگىر دەبىت.

نیشانه‌کانی له مرقّدا: لاوازی، کهم خۆراکی، پشانه‌وه، سکیچوون، هه‌وکردنی جگهر و گورچیلە و پەنکریاس و سیه‌کان، گران بۆریچکەکانی هه‌ناسه و گران و لوولبونی ریخۆله‌کان.

تریخینیۆلۆسس Trichinellosis

ناوی مشه‌خۆر: تریخینیلا سپایرالس *Trichinella spiralis*
مشه‌خۆری هه‌راش نزیکه‌ی ۱،۵-۳،۵ ملم درێژه له ناوپۆشی به‌شی سه‌رمه‌وی ریخۆله‌ باریکه‌ی به‌راز و جرج و مرقّ و هه‌ندیك شیردەری تر دا دەژی، کرمۆکه‌کان له مێینه‌کانه‌وه دینه‌ دەر‌وه به‌خویندا به‌ گشت ما. -ولکه‌کانی له‌ش دا بلاو دهبه‌وه له‌ویدا گه‌شه‌ده‌که‌ن و خۆیان لول ده‌که‌ن و که‌پسولیک به‌ده‌وریدا دروست ده‌بیت که بۆ ۱۲ سال له به‌رازدا ده‌توانیت بمینیت‌ه‌وه، کاتیك که مرقّ گوشتی باش نه‌کولای به‌راز یان به‌ره‌مه‌کانی گوشتی به‌راز ده‌خوات که زۆرجار به‌ پله‌یه‌کی گه‌رمی که‌م ناماده‌ ده‌کریت نه‌وا نه‌و کرمۆکانه‌ له‌ناو گه‌ده‌دا چالاک ده‌بن و دوباره‌ ده‌چنه‌ ناو روپۆشی ریخۆله‌ و دواتر دهبه‌ن کرمی هه‌راش و پاشان کرمۆکه‌ دروست ده‌که‌ن که به‌هه‌مان شیوه‌ی که له ماسولکه‌ی به‌رازدا باسما‌ن کرد له ماسولکه‌ی مرقّفیش دا جیگیر ده‌بیت و که‌پسولیک به‌ ده‌وری خۆی دروست ده‌کات که بۆ ماوه‌ی ۲۱ سال له ماسولکه‌ی مرقّدا ده‌مینیت‌ه‌وه.

نیشانه‌کان له‌به‌رازدا: زۆربه‌ی جار نیشانه‌ی دەرناکه‌ویت .

نیشانه‌گانی له مروڤدا : سڭچوون، رشانه‌وه، بهرز بوونه‌ودی پله‌ی گهرمی، سه‌رئیشه، ئاوسانی پیل‌ودگانی چاو، ئاردق کردنه‌وه، ئازار و کرژ بوون و کفت بوونی ماسوولکه‌کان، هه‌وکردنی ماسوولکه‌و په‌رده‌ی دل، ئاوبه‌ن، ئیفلیجی ماسوولکه‌گانی په‌راسوو و مردن.

گرمی سی Paragonimus

ئهم کرمه له‌سی یه‌گانی به‌رازدا ده‌ژی وه‌له‌و شوینانه‌دا هه‌یه که به‌رازی تیدا به‌خیو ده‌گریت له لایه‌ن مروڤه‌وه به‌پێچه‌وانه‌وه له‌و ناوچانه‌دا نیه که به‌رازی تیا نا‌ژی. نیشانه‌گانی نه‌خۆشی یه‌که‌له مروڤدا: کۆکه، به‌لغمی قایدی، خوین به‌ربونی سی یه‌کان.

کلۆنۆرکس سینینسس (*Clonorchis sinensis*)

کرمیکێ مژۆکه له‌ بۆریه‌گانی زراوی به‌رازدا ده‌ژی وه له‌و ناوچانه‌دا هه‌یه که به‌رازی تیدا به‌خیو ده‌گریت وه ده‌گوازیته‌وه بۆ مروڤ. نیشانه‌گانی نه‌خۆشیه‌که له مروڤدا: ئاوسانی جگهر، سڭچوون، لاوازی، مردن.

جايگانپورينکس Giganthorinchus

ئەم كرمە لە رىخۆلەكانى بەرازدا دەژى. نىشانەكانى نەخۆشەكە
لە مەروفا:

كرمەكە بەديوارى رىخۆلە كۆپرەى مەروفەو خۆى ھەلۋاسىو ە
بەردەوام خوين دەمژىت بۆيە نەخۆش توشى كەم خوينى و لاوازى
و تىكچونى ھەرس دەبىت.

ماكرانپورينكوسى Macracanthorhynchosis

ئاوى مەخۇر : Macracanthorhynchus
hirudinaceus:

ئەم مەخۇرە تايبەتە بە رىخۆلە بارىكەى بەراز ھىلكەى ئەم
كرمە لە گەل پاشەپۇ دىتە دەردو ە لەلایەن كرمۆكەى ھالۇنچەو ە
دەخورىت كاتىك مەروفا بەرىكەوت ئەم كرمۆكانە لە گەل خۇراكدا
دەخوات توشى ئەم نەخۆشە دەبىت يان لەھەندى لە خەلگانى)
ھۇلگا ھالى (كە ھالۇنچە دەخۇن بە رىژمەكى زياتر تووش دەبن.

نىشانەكانى لە بەراز دا: لە نەخۆشى سووكدا نىشانەكانى
دەرناكەون , ھەوگردنى رىخۆلە , كەم لەومرى , ئانارامى ,
دابەزىنى كىشى لەش, كون كردنى ديوارى رىخۆلە.

نىشانەكانى لە مەروفا دا : لاوازى, كەم خوينى, ھەوگردنى رىخۆلە.

ئۆسۈڧىگەستۇمۇسس *Oesophgoatomosis*

ناۋى مشەخۇر: *Oesophgoatoma bifurcum*

مشەخۇر لە ريخۇلەي بەراز دا ھىلكە دەكات لەگەل پاشەرۇدا دىتە خوارەوۈ كرمۇكەكان لە خاك دا گەشە دەكەن كاتىك مرقۇ لەگەل خواردن و خواردنەۋدى پىس بوو دا دەيخوات لە ريخۇلەدا ھەندىكىان دەبنە كرمى تەۋاۋ ۋە ھەندىكىان بەشىۋەدى كرمۇكەيى دەمىنئەۋە كە دەبنە ھۆى دروستكردى گرى لە ديۋارى پەردەى ريخۇلەكان و تەنانەت ديۋارى سكىش كە تەنيا بە نەشتەرگەرى لادەبرىت.

گۇنگايۇنۇمۇسس *Gongylonimosi*

ناۋى مشەخۇر: *Gongylonima pulcrum*

بەراز يەگىكە لەۋ گيانەۋەرانەى كە ئەم مشەخۇرەى تىدايە ۋە لەديۋارى سورىنچك و زمان و دەم و ريخۇلەدا دەۋى كرمۇكەى ئەم مشەخۇرە لە مىروو دا قۇناغىكى سورى ژيانى تەۋاۋ دەكات ھەندىك جارى ئەم مىروانە لەگەل ئاۋ و خۇراكدا بە رىكەۋت لەلايەن مرقۇقەۋە دەخورىت بەم شىۋيە مشەخۇرەكە دەگوازىتەۋە بۇ مرقۇق.

بەلانتىدىيۇسى *Balantidiosis*

ناۋى مشەخۆردەكە: بەلەنتىدىيەم كۆلى *Balantidium coli*
مشەخۆردەكە لەگروپى پىرۇتۇ زواكانە ۋە لە رىخۆلە ئەستورەي
بەرازدا دەزى لەپى ئاۋ يان خواردەمەنى پىس بوۋ بە پاشەرۋى
بەرازەۋە دەگۈزىتەۋە بۇ مەرقە.
نىشانەكانى لە بەرازدا: لاۋازى، كەم خويىنى، ھەۋكردنى جگەر،
دروس بوۋنى بىرىنى رىخۆلە.
نىشانەكانى لە مەرقە دا : دامالنى پوپۇشى رىخۆلە، سىكچوۋنى
ناۋى ، ھەۋكردنى رىخۆلە ئەستورە ، لەھەندى نەخۇش دا كە
لاۋازن لەۋانەيە بىيىتە ھۋى مردن .

تريپانوسۇماي ئەمەرىكى *Americ trypanosomiasis*

ناۋى پىرۇتۇ زوا: *Trypanosoma cruzi*
بەراز يەككە لەۋ گىانەۋەرانەي كەتۈشى ئەم مشەخۆرە دەبىت
ۋە لە خويىندا دەمىيىتەۋە، مىشولەھۆكارى گۈاستنەۋەي
مشەخۆرەكەيە كە بەشىك لە قۇناخەكانى سورى ژيانى تىدا تەۋاۋ
دەكات نەخۇشەكە بۇ مەرقە دەگۈيزىتەۋە كاتىك مىشولەكە
پاشەرۋ لەسەر بىرىن يان پوپۇشى دەم و پىلۋى چاۋ دادەنىت

شەروھالە مەروۇفەوۋە بىز مەروۇف دەگۈزىتەوۋە لە كاتى خويىن بەخشىندا.

نېشانەكانى لەبەرازدا: ئاوسان, بەرز بوونەوۋە پلەي گەرمى, دابەزىنى كىش, گەم خويىنى, مردن بە ھۆي تىكشكانى ماسولكەكانى دل.

نېشانەكانى لە مەروۇف دا: ئائارامى, لە مندالدا, بەرز بوونەوۋە كتوپرى پلەي گەرمى, خىر بوونى لىمفە گرېكان, گەورە بونى جگەر و سىل, ئاوسانى پىلوى چاۋ, لە گەورەكاندا زياتر بەشىۋەي درىزخايەنە و دەبىتە ھۆي ھەو كردنى ماسولكەي دل و پەردەي مېشك.

نەخۆشى دەردە پشیلە Toxoplasmosis

ئاۋى پىرۇتۇزۋا: *Toxoplasma gondii*

ئەم مەشەخۇرە بەشىۋەدەكى سەرەكى لە پشیلەدا ھەيە كاتىك كېسەھىلكەيى يەكان (Oocyst) لە لايەن بەرازدەوۋە دەخورىت لەرپىگەي خواردن و ئاۋ پىس بوۋ بە پىسايى پشیلە يان لەرپىگەي خواردنى مەشك يان ھەرگىيەنەمەرىكى تىرى توۋشبوۋ بەو نەخۆشى يە بەرازەكەش توۋش دەبىت, كاتىك گۆشتى بەراز لايەن مەروۇفەوۋە دەخورىت مەروۇف توش دەبىت, مەروۇف دوۋبارە لەرپى خواردن و ئاۋى پىس بوۋ بە پىسايى پشیلەوۋە توۋش دەبىت.

نیشانه‌کانی له به‌رازدا: هه‌ندیك جار نیشانه‌کانی دهرناکه‌وێت،
که‌م له‌ودری، به‌رز بوونه‌وه‌ی پله‌ی گهرمی، گێژێ، هه‌ناسه‌ سواری
,سکچوون. نیشانه‌کانی کوئه‌ندامی ده‌مار و ده‌ک له‌رزین، هه‌ندیك
جار به‌راویته‌ بوون.

نیشانه‌کانی له‌ مرو‌فدا: هه‌ندیك جار نیشانه‌کانی دهرناکه‌وێت،
به‌رز بوونه‌وه‌ی پله‌ی گهرمی، گێژێ، سه‌ر نیشه‌، شه‌که‌تی
ماسولکه‌کان، هه‌وکردنی بو‌ریه‌ لیمفیه‌کان، له‌بارچوونی کو‌رپه‌له‌،
هه‌ندیك جار هه‌ووکردنی جگهر و ماسولکه‌کانی دل و می‌شک.

نه‌خۆشیه‌ به‌کتریایه‌کان

برۆسیلۆسیس (حمى المالطا) . Brucellosis

ناوی به‌کتريا : برۆسیلا سویس Brucella suis

به‌کترياکه‌ له‌ به‌رازه‌وه‌ ده‌گوازیته‌وه‌ بو‌ ده‌وروبهر به‌ هو‌ی
که‌لوپه‌لی پیس بوو به‌ دهردراوه‌کانی به‌رازه‌وه‌.

نیشانه‌کانی له‌ به‌راز دا: هه‌وکردنی گۆنه‌کان، شه‌لین، به‌راویته‌
بوون، هه‌وکردنی جومگه‌کان.

نیشانه‌کانی له‌ مرو‌فدا: سه‌رنیشه‌، گێژبوون، لاوازی، که‌مخۆری،
نازاری جومگه‌ و نیشک و ماسوولکه‌کان، هه‌وکردنی جومگه‌کان،
گه‌وره‌بوونی لیمفه‌گریکانی مل. هه‌وکردنی په‌رده‌ی می‌شک.

گرانەتا Salmonellosis

ناوی بەکتریا : *Salmonella typhimurium*

Salmonella enteritidis

بەراز یەکیکە لەو گیانە وەرانی نەخۆشیەکە دەگوێزێتەوە بۆ مەرۆف. لە ڕیگەی پیس کردنی ئاو یان خۆراک بە پاشەڕۆی بەراز، یان لە ڕیگەی خواردنی باستورمە ی بەراز دەوێ.

نیشانەکانی لە بەراز دا: بەرزبونە وە ی پلە ی گەرمی، سکیچونی ئاوی، لاوازی، وشکبوونە وە، هەوکردنی ریخۆلە، برینی ناو پۆشی ریخۆلە، هەوکردنی سیەکان.

نیشانەکانی لە مەرۆف دا: وەك هەمان نیشانەکانە کە لە بەراز دا دەر دەکەوێت.

سواين ئیریسپیلەس swine erysipelas

ناوی بەکتریا : *Erysipelothrix rhusiopathia*

نەخۆشیەکە توشی پیستی بەراز دەبێت لە ڕیگای برین یان ڕوشانە وە پاشان دەگوازیتە وە بۆ مەرۆف بەتایبەتی ئەوانە ی کە مامەلە لە گەل بەراز دەکەن وەك بەرازەوان، قەساب و پزیشکی فیتیرنەری.

نیشانەکانی لە بەرازا : سوربونهود و داخورانی پێستی سەرپشت و گوێ و لاكان، رهقبوون و ئازاری جومگهكان، ههندی جبار لهناوچوونی کتوپر.

نیشانەکانی لە مروّفا: سووربونهودی پێست ههوکردنی جومگهكان بهتایبهتی جومگهی پهنجهكان .

ئهانسراکس (سپله قهویله) Anthrax

ناوی بهکتریاکه: بهسیلهس ئهئپراسیس *Bacillus anthracis* نهخۆشیهکه لهنیوان بهراز و مروّفه دا بهسی شیوه دهگوازیتهوه یان بهپێست لهپێگهی بهرکهوتن و برینهوه , یان له ریخۆلهکاندا لهپێگهی خواردنی سپۆری بهکتریاکهوه یان له سی یهکاندا بههۆی ههلمژینی سپۆرهکانهوه.

نیشانەکانی لە بەرازا: زۆر بهکهمی نیشانەکانی دهردهکهوێت بهلام ههندی جبار نیشانەکانی وهك تا، گهمخۆری، ئاوسانی قورگ، سکچونی خویناوی، بهربوونی خوینی کهفهئوکاوی له لوتهکاندا.

نیشانەکانی لە مروّفا: نیشانەکان به گویهری شیوازی گواستهوهی نهخۆشیهکه دهگۆرێت بۆ نموونه کاتیك له لهپێگهی ههلمژینی سپۆرهکانهوه بێت دهبیته هۆی برین له سی یهکان و ههوکردنی سی یهکان هاتنه دهردهوهی چێلمی خهست، یان

لەپىگەى خواردنى سىپۆرەكانەود بىت دەبىتە ھۆى برىن لە
رىخۆلەكاندا، كاتىكىش نەخۆشەكە بە بەرىەككەوتن
دەگوازىتەو نىشانەكانى لەسەرپىست بەشۆەى برىنىكى رەشى
بازنەى لە شۆەى بوركاننىكى ناودراست چال دەردەكەيت.

كەمپايلۆبەكتىرىيۇسس *Campylobacteriosis*

ناوى بەكتىرى: *Campylobacter jejuni*

بەراز يەككە لەو ئازەلانى ئەم نەخۆشە دەگوازىتەو بۆ مروۇف
لەپىگەى گۆشتى باش نەكۆلۆ و خواردن و خواردنەودى پىس بوو
بە دەرداودەكان بەتايبەت پاشەپۆى بەراز.

نىشانەكانى لەبەرازا : سەك چوونى ئاوى، بەرز بونەوەى پلەى
گەرمى، كەم خۆراكى.

نىشانەكانى لە مروۇف دا: سەك ئىشە، سەكچوون، ھەندىك جار
پشانەو، بەرز بونەوەى پلەى گەرمى.

ژەھراوى بوونى خۆراكى كلوستىرىدى

ناوى بەكتىرى: *Clostridia perfringens* type A

ئەم جۆرەى بەكتىرىيە ھەندىك جار بەشۆەىەكى ئاساىى لە
ئازەلدا ھەيە، بەراز يەككە لەو ئازەلانى كە دەتوانىت ژىنگەى
مروۇف بەسپۆرەكانى ئەم بەكتىرىيە پىس بكات، ئەم سىپۆرە

كاتيك له خواردمه‌نيدا ده‌بیت به‌رگه‌ی پله‌ی کولانی به‌رز ددگری
ود له‌کاتی ساردبوونه‌وه دا ده‌گوریت بو به‌کترای چالاک و‌دله
ماوه‌یه‌کی که‌م دا زیاد ده‌که‌ن کاتیک نه‌و خواردمه‌نیه به‌ساردی
ده‌خوریت به‌کتریا که له ریخوله‌کاند ژهر دم‌پژن و ده‌بیته هو‌ی
ژهرای بوون.

نیشانه‌کانی له مرو‌ف دا: له پاش ۱۰-۱۲ کاترمیر ده‌بیته هو‌ی
سکچوون، سک ئیشه به‌لام رشانه‌وه‌ی له‌گه‌لدا نابیت و نه‌م
نیشانه ۲۴ کاترمیر ده‌خایه‌نیت .

سیل Tuberculosis

ناوی به‌کتریا: *Mycobacterium tuberculosis*

نه‌م به‌کتریا به‌شیوه‌یه‌کی که‌متر توشی به‌راز دبیت ، له ریگه‌ی
هه‌ناسه و مرگرتنه‌وه یان هه‌ندی‌ک جار له‌ریگه‌ی خواردن و ناوی
پیس بوو به‌م به‌کتریا به‌خوشی یه‌که ده‌گو‌یزریتنه‌وه بو مرو‌ف.
نیشانه‌کانی له به‌رازا: گه‌وره‌بوونی لیمفه‌گریکانی قورگ و لامل و
هه‌ناو تیکشکانی جوو‌مگه‌کان و هه‌وکردنی په‌رددی می‌شک .
نیشانه‌کانی گو نه‌ندامی ده‌مار .

نیشانه‌کانی له مرو‌ف دا: دابه‌زینی کیش، لاوازی، که‌م خواردن، تاي
ناوبه‌ناو، کو‌که‌ی ته‌ری دریزخایه‌ن، هه‌ناسه سواری، گه‌ورد بوونی
لیمفه‌گریکان.

ستريپتو كوككوسس Streptococcus

ناوى بەكتېرىا : *Streptococcus suis type II*

بەراز توشى ئەم بەكتېرىيە دەپىت و دەگويزىتەود بۇ مرقۇف بەتايىبەتى ئەوانەى سەرۋىي و زمانى بەراز پاك دەكەن چۈنكە بەكتېرىا كە لە لۆزەتەينەكانى بەرازدا دەمىنیتەود ئەم نەخۇشە لە ولاتە يەگگرتووەكانى ئەمەرىكا زۆرد و ھەروەھا لەھەموو ئەو وولاتانەدا ھەيە كە بەرازى تىادا بەخىو دەگرىت .

نیشانەكانى لە بەرازدا : ھەوكردى پەردەى مېشك و سى يەكان و دل ھەر دەھا توشى نەخۇشى كۆئەندامى زاووزى دەپىت.

نیشانەكانى لە مرقۇفدا : بەرز بوونەودەى پلەى گەرمى . ھەوكردى جومگەكان , كەپبوونى ھەمىشەىي

ليپتو سپايرۆسس(نەخۇشى وایلس) Leptospirosis

ناوى بەكتېرىا : *Leptospira pomona* /

بەراز يەككە لەو گيانەومرەنەى كە لە رېگەى پيس بوونى برين و روشانى پېست يان پيسبوونى روپۇشى پىلوى چاۋ يان لە رېگەى پيسبوونى ئاودوۋە بە پيسايى يان مىزى ئەم نەخۇشەود دەگويزىتەود بۇ مرقۇف . خاۋەن بەراز، قەساب، ئەوانەى نيش لەگوئى كانى و روبار و ئاودەكان دەكەن وپزىشكى فېتيرنەرى مەترسیدارتەن بۇ گرتنى نەخۇشەكە.

نیشانه‌کانی له به‌رازدا: به‌رزبوونه‌ودی یله‌ی گهرمی، زه‌ردوویی. میزی خویناوی و به‌راویته بوون. نیشانه‌کانی له مروفا دا: که‌م خوینی، زه‌ردوویی، سه‌رنیشه. ئازاری ماسوولکه‌کان، رشانه‌وه، هه‌وکردنی پیلوی چاودکان، هه‌ندیك جار هه‌و کردنی په‌رده‌ی میشك.

تولارایمیا Tularaemia

ناوی به‌کتیا : *Francisella (pasteurella) tularensis* به‌کتیا که له رپگه‌ی پیست به‌هوی میش یان گه‌نه یان برین یان به‌هوی خواردنی پیس بووه‌وه به به‌کتیا که ده‌گوێزریته‌وه ئه‌م به‌کتیا به‌زیاتر له که‌رویشکیشدا هه‌یه.

نیشانه‌کانی له به‌رازدا : که‌م له‌ومپ، به‌رز بوونه‌وه‌ی پله‌ی گهرمی، کۆکه، هه‌ناسه‌ سواری، سکچوون، ره‌ق بوونی جومگه‌کان. نیشانه‌کانی له مروفا: ئاوسان و ئازاری شوینی به‌کتیا که له‌سه‌ر له‌ش، برین و هه‌وکردنی لیمفه‌گریکانی ئه‌و شوینه‌ی که توشی به‌کتیا که بووه، هه‌وکردنی سی یه‌کان و قورگ، سک ئیشه و سکچوون و رشانه‌وه.

كۆلىبەسىلوئوس Colibacillosis

ناوى بەكتىيا: *Escherichia* sp.

مرۇف بە ھۆى خواردىنى خواردىن و خواردىنەودى پىس بوو بە پاشەپۇى بەرازەكە تووشى نەخۇشى يەكە دەبىت.

نىشانەكانى لە بەرازدا : سك چونىكى سىپى شل ھەندىك جار خوينى لەگەل دەبىت لاواز بوون ,دابەزىنى كىشى لەش,تۆپىن لەماوہىەكى كەمدا.

نىشانەكانى لە مرۇف دا: سكچوونى ئاووى بۇن ناخۇش, ووشك برونەوہ , دابەزىنى كىش, رشانەوہ , سك ئىشە.

نەخۇشى يە فاىرۇسىەكان

ھارى Rabies

ناوى فاىرۇس: رەبىدۇ فاىرەس Rhabdovirus.

نەخۇشىەكە دەگوازىتەوہ بۇ بەراز لە رىگەى بەرازىكى تووش بوو يان گەستنى لە لايەن كەلبەدارىكى توش بووہوہ بەرازىش لە لايەن خۇيەوہ ئەم فاىرۇسە دەگوازىتەوہ بۇ مرۇف لەرىگای پەلاماردانەوہ يان خواردىن و خواردىنەودى پىس بوو بە لىكى بەراز ھەرچەندە ئەم نەخۇشىە لە بەرازدا تارادەيەك كەمەترە.

نیشانه‌کانی له بهراز دا: ناریک ریک وپیکی له رویشتن دا . گێرتی.
ددرکه‌وتنی نیشانه‌کانی درنده‌یی به روخساریه‌وه، ئیفلجی،
مردن.

ته‌به‌ق Foot and mouth disease

ناوی فایرۆسه‌که: aphthovirus

به‌راز یه‌گیکه له‌و گیانه‌ومرانه‌ی توشی ئەم نه‌خۆشیه ده‌بی‌ت وه
هه‌ندی‌ک جار ده‌گوازی‌ته‌وه بۆ مرو‌ف له رینگای به‌ریه‌ککه‌وه‌تن ،
هه‌ناسه‌دان ،خواردنی پیس بوو به فایرۆسه‌که.

نیشانه‌کانی له به‌رازدا: زیاتر به‌راز سمه‌کانی بریندار ده‌بی‌ت و
که‌تر نیشانه‌کان له‌سه‌ر ناو‌پۆشی دهم ددره‌که‌و‌یت، شه‌لین، برین
له‌سه‌ر گوان و ژێر س‌ک ،به‌راو‌یته‌ بوون.

نیشانه‌کانی له مرو‌ف دا : تایه‌کی نزم، ووش‌ک بونی دهم، بلق و
برین له‌سه‌ر دهم و زمان و لیو و برین له ژێر نینۆکی په‌نجه‌کان.

هه‌وگر‌دنی می‌ش‌کی یابانی Japanese encephalitis

ناوی فایرۆس: *Japanese encephalitis virus*

به‌راز تووشی نه‌خۆشیه‌که ده‌بی‌ت و هه‌ندی‌ک جار له رینگه‌ی
می‌ش‌ووله‌وه بۆ مرو‌ف ده‌گوازی‌ته‌وه، به‌م سینویه نه‌خۆشیه‌که له
نیوان مرو‌ف می‌ش‌ووله به‌رازدا روودده‌ت

نیشانەکانی لە بەرازا: ھەوکردنی میشتک، بەرائیتە بوون، زاینی
پیشوەخت.

نیشانەکانی لە مروۆف دا: ھەوکردنی میشتک، لەبارچوون،
منداڵبوونی پیشوەخت.

ئەنفلوەنزای بەراز Pig flu

ناوی فایرۆس: swine influenza virus

ئەنفلوەنزای بەراز نەخۆشیەکی درمی کتوپرە توشی کۆئەندامی
ھەناسە دەبییت بەھۆی فایرۆسی ئەنفلوەنزای A جۆری
 H_1N_1 , H_1N_2 , H_2N_1 , H_2N_2 , H_2N_2 ئەم نەخۆشیە ھەموو چەند
سال جارێک دەگوازییتە وە بۆ مروۆف وە دەبییتە ھۆی
درمەنەخۆشی گشتگیر لە جیھاندا ئەمە جگە لەوێ سالانەش
بەریژدیەکی کەمتر دەگوازییتە وە بۆ مروۆف . بەراز دەتوانییت
توشی چەند جۆریکی فایرۆسی ئەنفلوئزا ببییت وەك
ئەنفلوەنزای بالئەدە و ئەنفلوەنزای وەرزى مروۆف و ئەنفلوەنزای
بەراز بەمەش جەستەى بەراز وەك تاقیگەىەکی لیدییت بۆ تیکەل
کردنی چەندجۆریکی فایرۆسەكە كە لە توانایادیە بە پرۆسەى
تیکەل بون و ریتیكخستەنەو (reassortment) جۆریکی نوێی
فایرۆس دروست بکات كە لەودپیش نەبوو و لەوانەىە

بئۇيىزىتەود بۇ مەۋقە كە ھىچ بەرگىبەكى نى يە بۇ ئەم جۈرە تازىيە

نىشانەكانى لە بەرازدا: بەرز بوونەودى پلەى گەرمى، كۆكە، كەم لەودى، لاواى، چىلم، رىژەى تووش بوون ۱۰۰% رىژەى مردن ۵%. نىشانەكانى لە مەۋقە دا: بەرز بوونەودى پلەى گەرمى، پىژمە، كۆكە، ئازارى ماسولكە، چىلم وبەلغەم، سوتانەودى قورگ، سەر نىشە، ھەندىك جار سىچوون و رىشانەود، رىژەى تووش بوون لەوانەيە بىگاتە ۱۰۰% ، رىژەى مردن ۴-۱%.

نەخۇشى يە كەرووى يەكان

دىرماتوفىتوسس Dermatomyosis

ناوى كەروو: *Tricophyton Sp. , Microsporum*

بەراز يەكىكە لەو ئازەلانى كە ئەم نەخۇشىە تووشى پىستيان دەبىت وە دەگوازىتەود بۇ مەۋقە لەرىگى بەرىەككەوتنەود.

نىشانەكانى لە بەرازدا: لەسەر پىستى سەرو مل و لا شانەكان بەشىۋەى ناوچە ناوچەى بازنىي دەردەكەون كە پىست و پولەكە دەردەدات و موى ئەو ناوچانە دەروتىتەود .

نىشانەكانى لە مەۋقە دا: لەسەر پىستى دەست و قۇل و قاچەكان بەشىۋەى ناوچە ناوچەى بازنىي دەردەكەون كە پىست و پولەكە

دەرددات و رەنگى سۈر يان پەمەيى دەرددەكە وىت، موى ئەو
ناوچانە دەرتتەو زۆر بە ئالۆشە.

بەگار ھېناتى رۆنى بەراز لە خواردەمەنى و بەرھەمەپىشەسازىەگان دا

بەراز ئازەلىكە بەخپوگرەنى تارادەيەك لە گيانەورانى تر ئاسانترە
و بەرھەمەيشى زياترە چونكە لە لەكاتى زايىن دا چەند
بەچكەيەكى دەبىت وە لە ماوەيەكى كەم دا كىشى زىاد دەكات ،
بەخپوگرەنى بەشپۆيەكى زۆر بەربلاۋە لەو ولاتانە دا كە
موسولمان نين بە جۇرئەك بە سەدان كىلگەي بەخپوگرەن ھەن كە
بە سەدان بەرازى تىادا بەخپو دەكرىت پاشان بۆ سەربىرخانەگان
رەوانە دەكرىت وە لە بەر ئەو بەراز بەشپۆكى زۆرى لە چەورى
پىكھاتوو بۆيە بىرپىكى زۆرى چەورى دەسكەوتەي
سەربىرخانەگانى بەراز دەبىت كە لە پىشەسازى تردا بەكارديت
وەك پاگەرەو و سابون و خواردنى ئامادەكراو زۆر جار ناوى لە
پىكھاتەي ئەو خواردەمەنى و پىشەسازيانەدا دەبرىت كە لە ولاتە
ئەوروپىيەكاندايە ، ھەندىك جارىش لە ھەندىك لە بەرھەمەكاندا
كە رەوانەي وولاتە موسولمانەگان دەكرىت ناوى نابرىت چونكە
لە فروشى ئەو بەرھەمانە كەم دەبىتەو بۆيە بە ھىما ئامازدى
بۆ ددەكەن بە بەگارھىناتى پىتى :ا و پاشگىر ژماردەك.

اسپانی	ایتالی	فرهنگی	نهلانی	نیگلیری	کوردی
cerdo	maiale	cochon	Schwein	pig	بهراز
cerdo	maiale	cochon	Schwein	hog	بهراز
cerdo	maiale	cochon	Schwein	Swine	بهراز
				Boar	پهکانه (نیر)
sembrar	seminare	semer	säen	Sow	مالوس (می)
cochinillo	porcellino	cochon de lait	Ferkel	Piglet	پهخ (بهچه بهراز)
cochinillo	porcellino	cochon de lait	Ferkel	piggy	پهخ (بهچه بهراز)
carne de cerdo	carne di maiale	porc	Schweine fleisch	pork	گوشتی بهراز
Jamón	prosciutto	jambon	Schinken	ham	گوشتی رانی بهراز
lardo	tocino	lard	Speck	bacon	پشته‌مه‌خزه ی بهاز
piel de cerdo	pelle di cinghiale	peau de porc	Schweins leder	pigskine	پستی بهراز
				budding	باستورمه‌ی خوین
				lard	چهوری بهراز

هەندىك لە خواردەمەنى و پيشەسازىهكانى گە لە بەراز
ئامادە دەكرێت

خوێنى مەيبوى بەراز لە خواردەمەنى دا: باستورمەى خوێن
(پودين) .

خوێنى مەيبوى بەراز لە پيشەسازىدا: ئالفى ئازەل و پەلەومر,
پەيبىنى كىلگەكان, بۆيە, گەفى ئاگركوژانەو.

چەورى بەراز لە :خواردەمەنى دا: رۆنى سورکردنەو, بۆ ناو
خواردن, بنیشت, سەرووپى.

چەورى بەراز لە پيشەسازى دا: ئالفى ئازەل و پەلەومر , رۆنى
چەوركردن, سابوون, مۆم.

ئىسكى بەراز لە خواردەمەنى دا: سەروپى, جەلاتين, چەورى.
ئىسكى بەراز لە پيشەسازى دا: كەتيرە, دەسكى كەل و پەل .

پىچكە بەراز لە خواردەمەنى دا : سەرو پى.
پىچكە بەراز لە پيشەسازى دا : كەتيرە, جەلاتين.

گەدە : سەرۋىي و ھاگىز (خواردىنىكى ئىسكۈتلەندىيە)

گەدەى بەراز لە پىشەسازىدا : ھۆرمۈنى پىپسىن^۱

پىستى بەراز بۇ پىشەسازى : جەلاتىن و جەلى

كۆلۈن و رىخۆل ئەستوردى بەراز : لە خۇراگە جۆربە جۆرەگاندا

گوانى بەراز : ژەمە خۇراک.

گورچىلە : ژەمە خۇراک.

پەنكرىاس : ھۆرمۈنى ئەنسۇلىن كە بۆنەخۇشى شەكرە

بەكاردىت^۲.

۲ مەرج نى يە ھەموو جۈرىكى ھۆرمۈنى ئەنسۇلىن و پىپسىن

لەسەرچاۋەى بەراز ھوۋە نامادە بىكرىت

سەرچاۋەكان

۱. Heinrich, H., (۱۸۸۲). The Adverse Influence of Pork Consumption on Health, Vol.۱ No.
۲. Joseph, G., David, S., Robert, H., (۱۹۹۹). Meat Hygiene, ۱th Edition.
۳. Marek and voges, (۱۹۹۹) medical parasitology ۸th edition.
۴. Tiborkassai. (۱۹۹۹). Veterinaryheminthology, ۱st Edition.
۵. The merck veterinary manual. (۱۹۹۸). ۸th Edition.

۶. بورهان محمد امين، تەفسىرى ئاسان بۇ تىگەيشتىنى قورئان

۷. سليمان قوش (۲۰۰) حكمة و اسباب تحريم لحم الخنزير

۸. عاطف الهندي. الضأن الحلال و الخنزير الحرام، لموسوعة الإعجاز

العلمي في القرآن والسنة،

۹. محمد جان وهبى (۲۰۰۰) كتاب الاسلام ورسوله .